

ОПІКУНСЬКО-ВИХОВНА КОНЦЕПЦІЯ К. ЄЖЕВСЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ

© Карпенко О. Є., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-1841-882X>

Концепція К. Єжевського була новаторською, окреслила нові перспективи опіку над дітьми. І сьогодні є однією з найбільш творчих концепцій, яка причетна до створення нової моделі організації опікунських установ, нової побудови стосунків у них, може слугувати джерелом натхнення для сучасних педагогів-практиків. Програма виховання тісно поєднана з суспільною програмою, яка впроваджувалася через виховання дітей на громадських діячів і через раціональний вплив фермерських господарств сиротинських гнізд на дрібних фермерів з метою піднесення господарської культури села. Підготовка дітей до самостійного життя відбувалася через виховання і здобуття професії, яка пов'язана з індивідуальними зацікавленнями, здібностями і потребами кожного. Принцип індивідуалізації є одним із основних дидактичних принципів сучасної школи. Опікунсько-виховна концепція К. Єжевського може бути основою соціальних проєктів, які асоціюються з війною і боротьбою за єдність Української держави, викликати переконання, що незалежна Україна має подолати усі суспільно-політичні і соціальні проблеми, зокрема, і проблему опіки над дітьми-сиротами.

Ключові слова: *К. Єжевський, опікунсько-виховна концепція, дитина-сирота, опіка, новаторство, Польща.*

Карпенко О. Е. Опекунско-воспитательная концепция К. Ежевского сквозь призму современности.

Концепция К. Ежевского была новаторской, очертила новые перспективы опеки над детьми. И сегодня является одной из самых творческих концепций, которая причастна к созданию новой модели организации попечительских учреждений, новой постройки отношений в них, может служить источником вдохновения для современных педагогов-практиков. Программа воспитания тесно связана с общественной программой, которая внедрялась через воспитание детей на общественных деятелей и через рациональное влияние фермерских хозяйств сиротинских гнезд на мелких фермеров с целью повышения хозяйственной культуры села. Подготовка детей к самостоятельной жизни происходила через воспитание и получение профессии, связанная с индивидуальными интересами, способностями и потребностями каждого. Принцип индивидуализации является одним из основных дидактических принципов современной школы. Попечительского-воспитательная концепция К. Ежевского может быть

основой социальных проектов, которые ассоциируются с войной и борьбой за единство украинского государства, вызвать убеждение, что независимая Украина должна преодолеть все общественно-политические и социальные проблемы, в частности, и проблему опеки над детьми-сиротами.

Ключевые слова: *К. Ежеский, опекуноско-воспитательная концепция, ребенок-сирота, опека, новаторство, Польша.*

Karpenko O. J. K. Jeżewski's educational concept through the prism of modern life.

K. Jeżewski's concept was innovative as it outlined new perspectives on child care. Today its still remains one of the most creative concepts and it is due to it that a new model of arranging educational institutions and contacts within them has been implemented. The concept remains a potential source of inspiration for contemporary pedagogical practitioners.

The program of education was tightly connected with the social program which was implemented through incorporation of public activists and through a rational influence of farmhouses existing by orphans' nests on small farm-owners which gave rise to the farming culture of villages.

Preparation of children for independent life was executed through education and professional training in line with individual preferences, abilities and needs of everyone. Individualization is one of the basic didactic principles of modern school.

K. Jeżewski's educational concept can be used as the basis of social projects, associated with war and struggle for the integrity of the Ukrainian State in the conviction that independent Ukraine will overcome all political and social problems including care for orphans.

Key words: *K. Jeżewski, an educational concept, an orphan, child care, innovations, Poland.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах безперервно розширюється ареал опікунської педагогіки, поповнюється новими фактами, новими іменами, що викликає чималий інтерес в українського читача. Історія виховання засвідчує, що найцікавіші, найбільш цінні методичні поради у галузі виховання у сім'ї виходили від практиків, які своєю багаторічною виховною працею з дітьми, виробляли насамперед практичні, а інколи й теоретичні засади, методи, засоби сімейного виховання. До них належать Й.Г. Песталоцці, К. Єжеский, А. Макаренко, Я. Корчак, Ю.-Ч. Бабіцький, К. Лісецький. Їхній досвід може бути ширше використаний при опрацюванні практичних і теоретичних засад опіки над дітьми.

Звернення до творчої біографії польських педагогів є традицією й інновацією, оскільки збагачує наші уявлення про опікунсько-виховну систему

Польщі, сприяє новому прочитанню біографій педагогів, відкриває нові грані історико-педагогічного процесу, нові цінності й засади розвитку опіки над дитиною як важливі аспекти наукового дискурсу. К. Єжевський, які і чимало педагогів-практиків в історії виховання, не узагальнив своїх педагогічних поглядів, експерименту, досвіду. Педагогічна теорія є для того, щоб заповнити ці прогалини і зробити це краще, ніж педагоги-практики, педагогічно-експериментатори.

Проблеми опіки над дітьми знайшли висвітлення у вітчизняній історико-педагогічній науці. Опіці та вихованню дітей присвячено наукові праці та навчальні посібники польських педагогів (С. Бадора, Є. Вольчик, Р. Врочинський, З. Домбровський, А. Кельм, С. Кот, Я. Ляховіч, К. Сосніцький, Я. Хельвіг та ін.). З-під пера українських науковців вийшла низка монографій, статей, навчальних посібників з означеної проблеми (Х. Дзюбинська, Т. Завгородня, О. Карпенко, Н. Савченко, М. Чепіль, Ю. Яким та ін.).

Вивчення та аналіз джерельної бази засвідчує, що проблема сирітства, опіки над дітьми-сиротами на польських землях у першій половині ХХ ст., для якої характерним є розмаїття опікунсько-виховних концепцій, пошук ідей та реалізація їх на практиці, частково відображена у педагогічній літературі. У публікаціях С. Бадори, Х. Дзюбинської, Т. Завгородньої, Ю. Якіма, М. Чепіль узагальнено польський досвід опіки над дітьми, зокрема, дітьми-сиротами. Однак дослідження феномену у культурній традиції і педагогічній науці Польщі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. – опікунської концепції Казимира Антоні Єжевського (1877 – 1948) та її актуальність для сьогодення не знайшли належного висвітлення в Україні.

Мета статті – розкрити цінність опікунсько-виховної концепції Казимира Антоні Єжевського (1877 – 1948) та її актуальність для сучасного освітнього простору України.

Виклад основного матеріалу. Біля витоків теорії і практики опіки над дитиною стояли яскраві особистості, відомі практики-мислителі, люди виняткової доброти, доброзичливості, надзвичайної чутливості до потреб інших і готовності іти до них зі своєю допомогою, сміливістю, громадянською активністю, гуманістичними засадами. Серед сподвижників опікунської педагогіки Польщі чільне місце займає педагог, організатор Товариства

сиротинських гнізд і Товариства костюшковських сіл, засновник першого сиротинського гнізда Казимир Антоні Єжевський (1877 – 1948) [6, с. 580].

Опікунсько-виховна концепція К. Єжевського мала і має суспільну цінність, є однією з найбільш творчих концепцій, яка причетна до створення нової моделі організації опікунських установ і нової побудови стосунків у них. К. Єжевський був громадським діячем, чутливим до потреб і страждань дітей, зокрема, сиріт, покинутих і занедбаних, які потребували суспільної допомоги. Потреби в опіці були значними, особливо після Першої світової війни. Саме суспільні і соціальні потреби, а не наукові ідеї, були для нього основою творчого підходу до розв'язання проблем опіки.

Змістом і пристрастю життя К. Єжевського стало піклування про дітей. Згодом, оцінюючи його внесок у розвиток педагогічної науки, Є. Вольчик (Jerzy Wolczyk) скаже, що це “пристрасний вихователь дітей”, захоплива особистість, засновник педагогічної системи сиротинських гнізд, людина “великого, люблячого серця”, людина, яка давала іншим, не вимагаючи натомість нічого [4, с. 18]. Його вирізняли захоплення, зобов'язання, виражена батьківська турбота про кожну дитину, яка потребувала опіки. Він виховав майже 1200 добрих, освічених дівчат і хлопців, з яких 10% здобули вищу освіту [4, с. 20].

К. Єжевський дав чимало елементів, які є складовими опіки над дітьми. Не будучи педагогом, практичну діяльність присвятив вихованню дітей-сиріт у прийомній сім'ї – так званому сиротинському гнізді. Він був попередником сімейних будинків, які Міністерство освіти Польщі почало створювати у 1957 р., практично через 50 років від початку заснування сиротинських гнізд (перше сиротинське гніздо з'явилося у 1909 р. у Станіславчику біля Перемишля). Він в оригінальний спосіб реалізовував “сімейний” характер виховного процесу, який впливав із назви самої інституції, яку заснував, інституції, яка пропагувала виховання дітей-сиріт у сім'ї. Гніздо – це сім'я, тобто виховання дитини у сім'ї, тільки у сімейному колі бачив можливість повної реалізації виховання у дитячий і юнацький період. Сім'я є найкращою виховною інституцією, а життя у заможного і розумного фермера на селі – сприятливою умовою раціонального виховання дитини [1].

У творах К. Єжевського немає чітко окресленої дефініції “опіка і виховання у сім'ї”, “сімейне виховання”. Проаналізувавши його практичний

досвід і теоретичний доробок, можемо виокремити основні засади опіки над дитиною-сиротою: батьки мають бути розумними, добрими і розсудливими, бути прикладом для дітей; їх обов'язок – створити затишну домашню атмосферу, в якій присутні сімейне тепло, добре самопочуття дитини; піклуватися про моральне і фізичне здоров'я дитини; формувати у ній суспільні навички спілкування з людьми і бути витривалими у досягненні мети через конкретну працю на полі; формувати патріотичні почуття до батьківщини. Програму виховання сиротинських гнізд К. Єжевський тісно поєднав з суспільною програмою, метою якої було виховати громадських діячів і дрібних фермерів через раціональний вплив фермерських господарств сиротинських гнізд, піднесення господарської культури села. Гнізда мали стати осередками господарської і суспільної культури на селі [5, с. 47–48].

Найбільше вимог К. Єжевський висував до батьків, які повинні самовдосконалюватися, бути відповідальними, не вимагав матеріальної пожертви, але очікував від них творчої праці і виховної жертвовності. Основну увагу звертав на виховання занедбаних дітей у сім'ї, отримання конкретних результатів такої діяльності вважав важливим і актуальним чинником у розв'язанні широкого кола проблем виховання і опіки, в яких батьки відіграють головну роль. Сімейне виховання розумів як активну діяльність усіх членів родини, у тому числі і дітей. Виразенням і проявом цієї активності є праця. Виховання через працю трактував конкретно, надаючи великого значення її виховному аспекту, що, своєю чергою, забезпечує гідне життя людини. Від найменших років дитина причетна до праці, мету якої бачить і потребу в якій розуміє, а її результатом є частка праці кожного члена сім'ї на добробут усіх. Такий обов'язок кожного, навіть найменшого члена сім'ї, і досягнення зазначеної мети складає сутність господарської організації сім'ї. Дитина з малих років має живі іграшки (котика, песика та ін.), піклується і переживає за них, одночасно при звичаючись до праці, вчиться відповідальності, соціалізується. Кожен працює для себе і для усіх, усі працюють для усіх разом і для кожного зокрема [3].

Праця виконує компенсуючу функцію сирітства, забезпечуючи гідність вихованця. Виховання дітей у дусі доброї, ретельної праці і через її виконання – це засада, яка не втратила актуальності й результативно може бути впроваджена у кожній сім'ї і в кожній школі, не зважаючи на те, що сьогодні

змінилися умови, і діти не мусять заробляти собі на утримання. Визначена і відрегульована до можливостей дитини праця вдома (виконання належним чином шкільних завдань, допомога матері у веденні домашнього господарства) повинна зайняти належне місце у вихованні підростаючого покоління.

Опікунсько-виховна концепція К. Єжевського була новаторською, окреслила нові перспективи опіки над дітьми. Незважаючи на складні економічні, суспільні і політичні умови, концепція була прототипом сучасної прийомної сім'ї, сучасного будинку сімейного типу. Вона мала і слабкі сторони, про які йшлося у тогочасній пресі. Насамперед, сама назва “сиротинські гнізда” була не досить вдалою, оскільки одразу звертала увагу на соціальний стан дитини, певним чином ізолювала її від суспільного середовища, що могло гнітюче вплинути на вихованців. Програма діяльності Товариства сиротинських гнізд передбачала заміну батьків, якщо вони не справлялися із виконанням своїх обов'язків, що також могло мати негативний вплив на процес сімейного виховання [2].

Задекларована теза – прийом до гнізд тільки розумних, інтелігентних і здібних дітей, викликає сумніви і різний підхід до розв'язання цієї проблеми. Невже діти, позбавлені перелічених рис, не потребують опіки, сімейного тепла.

Основною засадою була віра у сили і можливості виховної діяльності, значні перспективи і її результативність. Віра у можливість внесення змін у психіку дитини під впливом спланованої діяльності була основним чинником подолання шаблону в опікунсько-виховній діяльності. Іншою засадою концепції сиротинських гнізд була їх внутрішня організація за взірцем сім'ї.

Опіка дітей, позбавлених власної сім'ї, у малих установах сьогодні також актуальна і вмотивована. У сучасних умовах покинуті діти мають отримувати індивідуальне виховання, яке значно перевищує вимір попереднього століття. Суттєвою різницею може бути заміна сільськогосподарської праці, хоча не завжди і не в усіх ситуаціях її треба відкидати. Щодо напрямів навчання, визначення галузі майбутньої діяльності, формування світогляду – усе це повинно йти у напрямі суспільних змін сучасного життя і поступу. Не втратила актуальності і головна засада К. Єжевського – психічна регенерація покинутої дитини і забезпечення їй сімейного середовища. Досягти цього можна шляхом підпорядкованості відчуття, розумної мобілізації волі дитини і висунення їй вимог відповідно до її можливостей і розвинутих позитивних амбіцій.

К. Єжевський був противником філантропії в організації опіки над дитиною, основну увагу звертав на її самостійність й активність, на її працю, і вірив, що у майбутньому, коли розпочне самостійне життя, воно поверне попередні борги [2]. Був противником пожертвувань, виходячи із твердження, що вони знижують почуття особистої цінності людини. І це також є актуальним сьогодні, оскільки елементи благочинності у сфері опіки мають місце.

Вартий наслідування приклад К. Єжевського як вихователя у подоланні проблеми непослуху у школі. Звертав особливу увагу на неуспішність, однією з причин є зневіра до навчання, яка здебільшого пов'язана з надмірним переобтяженням учня домашніми завданнями, які вимагають багато часу на їх виконання. Учитель повинен знайти час і приділити більше уваги дитині, якій важко даються домашні завдання. Педагог пропонував організовувати і проводити уроки вирівнювання, які повинні оплачуватися з добровільних внесків батьків. Розмірковуючи над причинами деморалізації молоді, яка не працює і не вчиться, можна виокремити такі: педантизм у вихованні, відсутність індивідуального підходу у складних ситуаціях, поспішне відрахування зі школи, без розуміння того, що буде далі з дитиною, недостатня допомога школи у подоланні труднощів у навчанні. Невстигаючі учні часто ведуть себе аморально. Підготовка дітей до самостійного життя відбувалася через виховання і здобуття професії, які пов'язані з індивідуальними зацікавленнями, здібностями і потребами кожного. Безумовно, що сьогодні вносить свої корективи в організацію навчально-виховного процесу, у вибір майбутньої професії. Однак принцип індивідуалізації є одним із основних дидактичних принципів сучасної школи.

Реалізувати опікунську педагогіку Єжевського можна тоді, коли її добре знати. Опікунсько-виховна концепція К. Єжевського може бути основою соціальних проектів, які асоціюються з війною і боротьбою за єдність Української держави, викликати переконання, що незалежна Україна має подолати усі суспільно-політичні і соціальні проблеми, зокрема, і проблему опіки над дітьми-сиротами. Відповідно до п. 3 ст. 5 Сімейного кодексу України, держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини. Кожна дитина, яка тимчасово або назавжди позбавлена свого сімейного оточення, має право на захист і особливу допомогу з боку держави, зокрема діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Вважаємо, що опікунська концепція К. Єжевського є скарбницею збагачення педагогічної теорії і практики у сучасній Україні, яка має надихати педагогів на активну громадську діяльність у царині опіки, пошук інноваційних технологій в опікунсько-виховній діяльності та використанні різноманітних форм самоврядування у вихованні дітей-сиріт, на реалізацію ідеї виховання працею і для праці, наповнення нового змісту опіки над дітьми у сімейних будинках дитини і змісту підготовки майбутніх педагогів до опікунко-виховної роботи з дітьми.

Висновок. Вивчення, узагальнення та популяризація його педагогічних починань має не тільки історико-педагогічне значення, але може слугувати джерелом натхнення для сучасних педагогів-практиків, бути корисною для сьогодення і майбутнього України. В опікунсько-виховній концепції К. Єжевського центральне місце займає опіка дітей-сиріт, занедбаних і покинутих діти. Для нього суспільно-життєва ситуація кожної дитини є вкрай важливою. Зайнятий вихованням дітей, створенням виховних інституцій, він не мав часу на їх узагальнення, не залишив томи педагогічних творів, однак його внесок в педагогічну теорію опіки над дітьми є значним. Концепція є системою поглядів видатного і розумного реформатора опіки над занедбаною дитиною. Хоча критики можуть знайти багато прогалин і суперечностей, однак, беручи до соціально-економічних умов, в яких працював К. Єжевський, можна стверджувати, усе своє життя присвятив порятунку дітей-сиріт, занедбаних і покинутих дітей, залишив по собі добру згадку, зятяних продовжувачів своєї справи.

Подальших наукових студій потребує генезис опіки в європейських країнах, професійна підготовка педагогів до опікунської діяльності, компаративістичний аналіз опікунських концепцій в Україні та Польщі.

Література

1. Jezewski K. Gniazda Sieroce i jaka jest różnica między wychowawczym systemem gniazd a pokrewnemi systemami dobroczynnego wychowania . – Warszawa : Druk. „Gazety Rolniczej”, 1910. – 16 s.
2. Jezewski K. W sprawie zorganizowania krajowej opieki nad dziećmi w Galicyi : szkic projektu / Kazimierz Jezewski. – Lwów : Nakł. autora, 1908. – 18 s.

3. Jeżewski K. Wioski i Gniazda Kościuszkowskie. Gospodarczy i społeczno-wychowawczy program działalności Towarzystwa Wiosek Kościuszkowskich / Kazimierz Jeżewski. – Warszawa : Druk „Polska Zjednoczona”, 1936. – 64 s.

4. Kazimierz Jeżewski (system wychowawczy) : materiały z Sesji Pedagogicznej 19.II.1968 r. – Warszawa : Państwowy Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1968. – 334 s.

5. Kazimierz Jeżewski – myśl i dzieło : materiały z Symposium poświęcone 100-leciu urodzin Kazimierza Jeżewskiego (Jędrzejów, 30.XI – 1.XII.1977 r. – Kielce : Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Kochanowskiego? Instytut Kształcenia Nauczycieli o Badań oświatowych w Kielcach, 1980. – 166 s.

6. *Towarzystwo Gniazd Sierocych* // Podręczna Encyklopedia Pedagogiczna / Oprac. F. Kierski. – Lwów – Książnica Polska, 1925. – T. 2. N – Ź. – S. 579 – 580.